

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

**Відшкодування шкоди,
завданої незаконними рішеннями,
діями чи бездіяльністю органу
дізнання, попереднього
(досудового) слідства, прокуратури
або суду.**

**Відшкодування шкоди,
завданої каліцтвом, іншим
ушкодженням здоров'я або смертю**

ББК 67.9(4УКР)304.2**В42**

Видання здійснено за сприяння програми МАТРА в рамках українсько-нідерландського проекту “Впровадження Цивільного кодексу в Україні”

Колектив авторів:

Горбунова Л.М. - заступник Міністра юстиції, кандидат юридичних наук;
Богачов С.В. - начальник Управління координації правової роботи та правової освіти;

Іванчук І.Ф. - заступник начальника Управління координації правової роботи та правової освіти, начальник відділу правової освіти,

Трало Ю.В. - головний спеціаліст Управління координації правової роботи та правової освіти.

В42 Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю / Л.М.Горбунова, С.В.Богачов, І.Ф.Іванчук, Ю.В.Трало; М-во юстиції України. – К.: [ТОВ “Поліграф-Експрес”], 2006. – 58 с. – Бібліогр.: с. 55-56.

У цьому виданні у відносно стислій та доступній для широкого кола читачів формі висвітлено питання відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, та відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю”

У посібнику розкриваються поняття зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди органами дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду, наводяться випадки, при настанні яких у громадянина виникає право на відшкодування заподіяної шкоди. Крім того в посібнику розглядаються випадки відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням життя, надаються поради щодо визначення втраченого заробітку (доходу), вирішення питань відшкодування шкоди при ушкодженні здоров'я малолітнього або неповнолітнього, наводяться умови, при яких стає можливим збільшення розміру відшкодування шкоди тощо.

Для можливості практичного застосування визначених законодавством прав громадян наведено зразки документів.

Підготовлено відповідно до законодавства України станом на 3 липня 2006 року.

Шановний читачу !

На сучасному етапі розвитку світової спільноти проблема захисту прав і свобод людини є однією із найактуальніших. У цьому напрямку прийнято низку міжнародних нормативно-правових актів, котрі визначають людину найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком кожної демократичної держави.

Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії - визначальними в діяльності держави.

Закріплення за державою обов'язку забезпечення прав і свобод людини дає можливість, у випадку порушення останніх, звернутись до суду з метою їх захисту та відновлення, а також за компенсацією шкоди, завданої таким порушенням.

На сьогодні зі вступом в дію Цивільного кодексу України вирішення питань, пов'язаних із відшкодуванням заподіяної шкоди, перейшло на новий етап правового регулювання. Однак і зараз перед громадянином, який потрапив у життєву ситуацію, в якій він є постраждалим, чи навпаки заподіювачем шкоди, постає багато питань правового характеру.

Адже для того, щоб правильно, а головне законно вчинити у кожній конкретній ситуації, крім норм Цивільного кодексу необхідне знання ряду підзаконних нормативних актів.

Саме тому в цьому посібнику розглядається два види зобов'язань, що виникають із заподіяння шкоди, які викликають у громадян найбільший інтерес. А саме: відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду; відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Частина І. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду

Головними завданнями правоохоронних органів є захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян на засадах їх рівності перед законом, усунення порушень закону, відновлення порушених прав.

Судові органи, здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечують захист гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави.

Саме тому Ви повинні завжди пам'ятати, що порушуючи своїми незаконними діями Ваші права та свободи, правоохоронні, судові органи порушують законодавство.

Конституція України визначає, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Крім того, у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

З огляду на значний масив законодавства, що регулює ці питання, розглянемо найбільш вагомий його аспекти.

1. Особливості зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди органами дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду

Зобов'язання із заподіяння шкоди незаконними діями правоохоронних, судових органів виникають внаслідок порушення абсолютних прав як майнових (наприклад, право власності), так і особистих благ (життя, здоров'я, ділової репутації тощо). У правовідносинах, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, визначені як той, у кого виникає обов'язок, так і той, у кого виникає право на відшкодування.

Незалежно від особи заподіювача шкоди або потерпілого, а також від змісту шкоди завдана шкода відшкодовується в повному обсязі.

Підставами відповідальності за шкоду, заподіяну незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури та суду, є шкода, незаконні дії, причинний зв'язок між незаконними діями та шкодою. При цьому наявність вини не є обов'язковою, бо відповідно до законодавства шкода відшкодовується незалежно від вини службових осіб органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури та суду.

Адже незаконність дій виражається у тому, що заподіювач шкоди діяв поза межами, встановленими для його правомірної поведінки правом (законом), і таким чином діяв проти законних прав інших осіб, порушуючи їх.

Обов'язковою підставою для відшкодування заподіяної шкоди є наявність взаємозв'язку між протиправною поведінкою того, хто заподіяв шкоду, і шкодою, що настала. Для його встановлення слід довести, що:

- 1) протиправна поведінка передувала настанню шкідливих наслідків,
- 2) шкідливі наслідки є результатом протиправної поведінки.

2. Які органи законодавством віднесені до заподіювачів шкоди?

Заподіювачем шкоди є правоохоронні органи, до яких за цивільним та кримінально-процесуальним законодавством України належать:

- 1) **органи дізнання, тобто органи, наділені правом вживати необхідні оперативно-розшукові заходи та проводити невідкладні слідчі дії з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили.** До них належать: міліція; податкова міліція; органи Служби безпеки; командири військових частин, з'єднань, начальники військових установ; митні органи; начальники виправно-трудових установ, слідчих ізоляторів, лікувально-трудових і виховно-трудових профілакторіїв; органи державного пожежного нагляду; органи охорони державного кордону; капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні;

2) **органи попереднього (досудового) слідства, тобто органи, наділені правом проводити досудове слідство у кримінальних справах.** Згідно з чинним законодавством до них належать: слідчі прокуратури, слідчі органів внутрішніх справ, податкової міліції і слідчі органів Служби безпеки;

3) **органи прокуратури,** тобто органи, на які покладено функції: підтримання державного обвинувачення в суді, представництва інтересів громадянина або держави в суді, нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство тощо.

Неможливо не зазначити і **органи суду,** тобто органи, на які покладено здійснення функцій правосуддя. До судової системи України відносяться суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України. Систему судів загальної юрисдикції складають: місцеві суди; апеляційні суди; Апеляційний суд України; вищі спеціалізовані суди; Верховний Суд України. Однак суб'єктами у зобов'язаннях, пов'язаних з відшкодування заподіяної шкоди незаконними діями судових органів, є переважно суди загальної юрисдикції.

3. За вчинення яких протиправних діянь правоохоронних і судових органів передбачається відшкодування шкоди?

До таких діянь Цивільним кодексом України віднесено:

- 1) незаконне засудження;
- 2) незаконне притягнення до кримінальної відповідальності;
- 3) незаконне застосування як запобіжного заходу тримання під вартою;
- 4) незаконне застосування як запобіжного заходу підписки про невиїзд;
- 5) незаконне затримання;
- 6) незаконне накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт.

Розглянемо окремі особливості перелічених дій.

Засудження. Засудженою визнається фізична особа, стосовно якої має місце відповідний вирок суду. Вироком вважається рішення суду про винність або невинність підсудного у скоєнні зло-

чину і застосування або незастосування до нього покарання. Адже особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки їй вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції України). Необхідними елементами вироку є його законність і обґрунтованість; постановлення ім'ям України; мотивованість (обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише при умові, коли в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні злочину доведена); дотримання процедури складання вироку.

Притягненням до кримінальної відповідальності визнається громадянин, стосовно якого органами дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури винесена постанова про притягнення як обвинуваченого.

Обвинувачення повинно бути пред'явлено не пізніше двох днів з моменту винесення слідчим постанови про притягнення даної особи як обвинуваченого і в усякому разі не пізніше дня явки обвинуваченого або його приводу.

Застосування як запобіжного заходу підписки про невиїзд чи тримання під вартою. Підписка про невиїзд полягає у відібранні від підозрюваного або обвинуваченого письмового зобов'язання не відлучатися з місця постійного проживання або з місця тимчасового знаходження без дозволу слідчого. Підозрюваному або обвинуваченому при відібранні від нього підписки про невиїзд повинно бути оголошено, що в разі її порушення вона може бути замінена більш суворим запобіжним заходом.

Взяття під варту як запобіжний захід застосовується в переважній більшості випадків в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки.

Затримання. Процесуальний захід у виді затримання може застосовуватись органами дізнання щодо особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав: 1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення; 2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин; 3) коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його

житлі буде виявлено явні сліди злочину. При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, не має постійного місця проживання, або не встановлено особи підозрюваного. У кожному випадку затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання зобов'язаний скласти протокол і роз'яснити підозрюваному права мати побачення із захисником з моменту затримання.

Накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт. Адміністративний арешт установлюється і застосовується лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень на строк до п'ятнадцяти діб. Адміністративний арешт призначається місцевим судом (суддею). Такий арешт не може застосовуватись до окремих категорій осіб, як-то вагітних жінок, осіб, які не досягли вісімнадцяти років, інвалідів першої і другої груп тощо.

Виправні роботи застосовуються на строк до двох місяців з відбуванням їх за місцем постійної роботи особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, і з відрахуванням до двадцяти процентів її заробітку в доход держави. Виправні роботи також призначаються місцевим судом (суддею).

Законом України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду” перелік незаконних дій правоохоронних та судових органів, наведених в Цивільному кодексі України розширюється та певним чином деталізується, зокрема до переліку додаються наступні протиправні дії:

- незаконне проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки;
- незаконне накладення арешту на майно;
- незаконне відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;
- незаконна конфіскація майна;
- незаконне накладення штрафу;
- незаконне проведення оперативно-розшукових заходів.

Необхідно пам'ятати!

У всіх вище перелічених випадках та в разі проведення інших процесуальних дій, що обмежують Ваші права, завдана

школа відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

4. В яких випадках діяльність правоохоронних та судових органів є незаконною і відповідно буде підставою для відшкодування заподіяної шкоди?

До підстав для відшкодування шкоди відносяться:

- 1) постановлення виправдального вироку суду;
- 2) встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд) факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів;
- 3) відмова в порушенні кримінальної справи, закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;
- 4) закриття справи про адміністративне правопорушення.

Крім того, право на відшкодування заподіяної шкоди виникає у випадках заподіяння шкоди оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи.

Тобто таке право виникає у випадках встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно тощо, або за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи або таке рішення було скасовано.

Крім того, відповідно до норм цивільного законодавства держава повинна відшкодувати шкоду, завдану фізичній чи юридич-

ній особі внаслідок постановлення судом незаконного рішення в цивільній справі. Для настання відповідальності за даною нормою необхідно встановити наявність в діях судді (суддів), які вплинули на постановлення незаконного рішення, складу злочину за обвинувальним вироком суду.

Необхідно зважати на те, що право на відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями судових та правоохоронних органів, виникає лише при наявності перелічених вище обставин.

В інших випадках заподіяна шкода відшкодовується на підставах, прямо визначених законодавством. Наприклад, відшкодування шкоди жертвам політичних репресій здійснюється на підставі Закону України “Про реабілітацію жертв репресій в Україні” тощо.

5. За яких обставин потерпілому може бути відмовлено у відшкодуванні завданої шкоди?

Незважаючи на наявність хоча б однієї із перелічених у попередньому розділі підстав, потерпілому може бути відмовлено у відшкодуванні завданої шкоди, якщо він сам у процесі дізнання, попереднього (досудового) слідства або судового розгляду здійснював самообмову і тим самим перешкоджав з'ясуванню істини. Тобто в результаті чого сприяв незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному затриманню тощо.

Самообмова визначається як свідомо неправдиві свідчення підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, які вони дали з метою переконати органи досудового слідства і суд у тому, що саме вони вчинили злочини, хоч насправді їх не вчиняли. Самообмова виражається у показаннях обвинуваченого, які зафіксовано у протоколі допиту. Слід зазначити, що не є самообмовою відмова особи від давання показань або умовчання про обставини, які виправдовують її. Вина обвинуваченого, який застосовує самообмову, може виражатися лише в умислі.

Пам'ятайте! Заподіяна шкода відшкодовується, коли самообмова була наслідком застосування насильства, погроз чи інших незаконних дій. При цьому факт насильства, погроз чи інших незаконних дій мають встановити слідчі органи, прокурор або суд.

Окремо слід вказати на те, що відшкодування завданої шкоди не виникає у разі, коли кримінальну справу закрито на підставі закону про амністію¹ або акта про помилування².

6. Що саме підлягає відшкодуванню?

Законодавством передбачено наступні види відшкодування:

1) заробітку та інших грошових доходів, які громадянин втратив внаслідок незаконних дій правоохоронних органів;

2) майна (в тому числі грошей, грошових вкладів і відсотків по них, цінних паперів та відсотків по них, часток у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибутку, який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфіскованого або зверненого в доход держави судом, вилученого органами дізнання чи досудового слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майна, на яке накладено арешт;

3) штрафів, стягнутих на виконання вироку суду, судових витрат та інших витрат, сплачених громадянином;

4) сум, сплачених громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги;

5) моральної шкоди.

Розглянемо більш детально кожний із видів шкоди, які підлягають відшкодуванню.

Найбільш поширеним видом втрат, які підлягають відшкодуванню, є заробіток та інші грошові доходи, які особа втратила внаслідок незаконних дій правоохоронних органів

Зокрема законодавством заробітна плата визначається як винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яка за трудовим договором виплачується працівникові за виконану ним роботу; а ***інші витрати***, - як суми, стягнуті з громадянина на виконання вироку в частині задоволеного цивільного позову, суми,

¹ Амністія - повне звільнення Законом України зазначених у ньому осіб від кримінальної відповідальності чи від відбування покарання (повна амністія) або часткове звільнення зазначених у ньому осіб від відбування призначеного судом покарання (часткова амністія).

² Помилування здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи. Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років.

внесені ним на відшкодування матеріальної шкоди добровільно або примусово, а також суми, витрачені на оплату проїзду за викликами органів розслідування і суду та найом жилого приміщення.

Втрата заробітку та інших доходів громадян підлягає відшкодуванню за час:

- тримання під вартою,
- відбування покарання або адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт,
- відсторонення від посади за постановою слідчого або прокурора,
- перебування на стаціонарній судово-психіатричній експертизі,
- відсутності на роботі у зв'язку з викликом громадянина до органів розслідування або суду як підозрюваного, підсудного, обвинуваченого,
- працевлаштування в межах 3-місячного строку до прийняття адміністрацією підприємства, установи, організації рішення з цього питання у встановлений місячний строк,
- між проголошенням виправдувального вироку і вступом його у законну силу.

Незалежно від способу відшкодування шкоди, на вимогу потерпілого вона відшкодовується у повному обсязі, включаючи і неодержані доходи.

Розмір заробітку та інших грошових доходів, які Вами втрачено внаслідок незаконних дій правоохоронних органів, і, які підлягають відшкодуванню, визначається з урахуванням заробітку, не одержаного за час відсторонення від роботи (посади), за час відбування кримінального покарання чи виправних робіт.

Розмір шкоди громадянину, який відбував виправні роботи за місцем роботи або в інших місцях, обчислюється у вигляді сум, відрахованих з заробітної плати на виконання вироку або ухвали суду чи постанови судді. При заліку заробітку громадянина, який відбував покарання в місцях позбавлення волі, враховується тільки та його частина, яка нарахована йому після відрахування витрат на утримання виправно-трудоустанов.

Необхідно мати на увазі! Оскільки законом закріплюється принцип повного відшкодування збитків, слід виходити з того, що збитки (пряма та упущена вигода) підлягають відшкодуванню з урахуванням офіційного індексу інфляції. Відповідні індекси розраховуються Державним комітетом статистики України та щомісяця публікуються, зокрема у газеті “Урядовий кур’єр”.

Як здійснюється відшкодування майна, конфіскованого або зверненого в доход держави судом, вилученого органами дізнання чи досудового слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майна, на яке накладено арешт?

Майно, конфісковане або звернене в доход держави судом, вилучене, а також майно, на яке накладено арешт, повинно бути повернуто Вам в натурі тією установою або органом, у якого воно знаходиться. Таке повернення повинно бути здійснено у місячний термін з дня звернення громадянина або його спадкоємців до відповідних органів, якщо воно відбулось протягом шести місяців після направлення їм повідомлення про право на відшкодування шкоди (детальніше це питання розглядається далі).

Пересилка або доставка майна провадиться також за рахунок цих органів.

Трапляються випадки, коли в результаті проходження певного проміжку часу майно, яке було звернене в дохід держави, конфісковане тощо може бути знищене, втрачене, пошкоджене, передане на платній чи безоплатній основі підприємствам, установам, організаціям.

У першому випадку, тобто коли майно було знищене, втрачене або пошкоджене під час знаходження у розпорядженні органу дізнання, попереднього слідства, прокуратури чи суду, з вимогою про відшкодування вартості майна Ви маєте право звернутися до цих органів. Крім того, якщо неможливість повернення майна в натурі виникла після передачі його фінансовому органу, Вам необхідно звернутись до цього органу.

Із вимогою щодо повернення майнових цінностей до вказаних органів Ви маєте право звернутися протягом шести місяців після направлення Вам повідомлення про право на відшкодування шкоди.

Можуть також трапитись випадки, коли вимога про повернення майна або відшкодування його вартості у безспірному порядку не задоволена. Крім того, Ви можете не погодитись з рішенням, прийнятим з цього питання органами дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду чи фінансового органу. В таких випадках Ви маєте право звернутися до суду в порядку позовного провадження.

При відмові суду у позові про відшкодування вартості знищеного, втраченого чи пошкодженого майна за рахунок коштів органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури або суду вона відшкодовується відповідним фінансовим органом у порядку, встановленому Положенням про застосування Закону України „Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду” (детальніше це питання розглядається далі).

Вартість майна у цьому випадку визначається за цінами, що діють на момент прийняття рішення про відшкодування шкоди.

У другому випадку, тобто коли повернення майна в натурі неможливе за рахунок підприємств, установ, організацій, яким воно було передано безоплатно, відшкодовується його вартість.

У випадку, коли таке майно було передано підприємствам, установам, організаціям на безоплатній основі та якщо на момент відшкодування шкоди це підприємство, установа, організація ліквідовано, або в них недостатньо коштів для відшкодування шкоди, вартість майна (частина вартості) відшкодовується за рахунок державного бюджету.

У першому з цих випадків Ви маєте право звернутися до фінансового органу за місцем свого проживання з вимогою про відшкодування Вам повної вартості майна, а в другому випадку - тієї частини його вартості, яку підприємство, установа чи організація не в змозі йому сплатити внаслідок недостатності у них коштів. У разі незгоди з рішенням фінансового органу Ви можете оспорити його в суді.

Якщо ж майно було передано підприємствам, установам, організаціям за плату, то питання відшкодування його вартості за Вашою вимогою вирішує фінансовий орган, якщо кошти за майно надійшли до державного бюджету, або інший орган, що одержав кошти за це майно.

Як повернути втрачене житло?

Конституцією України (статтею 47) передбачається, що кожен має право на житло. Однак кримінальним законодавством в окремих випадках передбачається позбавлення особи належного їй житла, як-то у випадках конфіскації його відповідно до вироку суду за вчинення корисливих злочинів тощо.

У разі здійснення незаконних дій правоохоронними, судовими органами, внаслідок чого громадянин був позбавлений житла, законодавством передбачається наступний порядок відшкодування завданої шкоди.

У цьому випадку Вам необхідно звернутись до місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо повернення Вам раніше займаного приміщення, втраченого внаслідок незаконного засудження. Вказані органи в місячний строк з дня звернення повинні повернути Вам таке приміщення.

Якщо ж таке повернення є неможливим (наприклад будинок знесений або перебудований в нежилий, після капітального ремонту жила приміщення, яке Ви займали, більше не існує або воно суттєво зменшено в розмірі, жила приміщення у встановленому законом порядку надано іншому громадянину тощо), зазначені органи повинні надати Вам поза чергою протягом шести місяців з дня Вашого звернення в тому ж населеному пункті рівноцінне впорядковане жила приміщення з урахуванням складу сім'ї та діючих норм жилої площі.

Якщо зазначене житло не збереглося в натурі і Ви відмовляєтесь від надання Вам рівноцінного жилого приміщення з безоплатною передачею у власність, Вам має бути відшкодована вартість жилого будинку, квартири, інших споруд.

Пам'ятайте!

Вартість втраченого житла відшкодовується виходячи з ринкових цін, що діють на момент звернення громадянина про відшкодування шкоди.

У такому випадку Ви маєте право звернутися до фінансового органу за місцем свого проживання з вимогою про відшкодування повної вартості майна.

Якщо внаслідок незаконних дій правоохоронних, судових органів Ви втратили роботу?

Конституцією України (стаття 43) передбачено, що кожен має право на працю. Разом з тим, незаконне притягнення до кримінальної відповідальності може призвести до втрати громадянином місця роботи, а також втрати довіри до нього тощо.

У разі, якщо Вас було звільнено з роботи (посади) у зв'язку з незаконним засудженням, або відсторонено від посади у зв'язку з незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, Вам повинна бути надана колишня робота (посада).

Якщо ж об'єктивно існують фактори, що унеможливають таке повернення, Вам має бути надано державною службою зайнятості іншу підходящу роботу. До таких причин можна віднести ліквідацію підприємства, установи, організації, скорочення посади, втрату довіри до працівника, який безпосередньо обслуговував грошові або товарні цінності, внаслідок вчинення ним винних дій, скоєння працівником, який виконував виховні функції, аморального проступку, несумісного з продовженням даної роботи, а також наявність інших, передбачених законом підстав, що перешкоджають поновленню на роботі (посаді).

Робота (посада) повинна бути Вам надана не пізніше місячно-го терміну з дня звернення, якщо воно надійшло протягом трьох місяців з моменту набрання законної сили виправдувальним вироком або винесення постанови (ухвали) про закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеності Вашої участі як обвинуваченого у вчиненні злочину.

У таких випадках запис про звільнення з роботи (посади), зроблений у трудовій книжці, визнається недійсним.

Ви маєте право вимагати від власника або уповноваженого ним органу видачі дублікату трудової книжки без запису, який визнано недійсним. Такий дублікат має бути виданий Вам у триденний термін.

Слід звернути увагу і на те, що термін перебування під вартою, термін відбуття покарання, а також час, протягом якого Ви не працювали у зв'язку з незаконним відстороненням від роботи (посади), повинен бути зарахованим як до загального трудового стажу, так і до стажу роботи за спеціальністю, стажу державної служби, безперервного стажу.

Трудовий стаж, обчислений із зарахуванням вищевказаних періодів, враховується при наданні працівникам різних пільг і переваг, в тому числі при призначенні пенсій і допомоги по державному соціальному страхуванню.

Якщо ж Вам відмовлено у поновленні на роботі або таке питання залишається невирішеним упродовж більше як місяця з дня Вашого звернення, Ви, відповідно до норм законодавства про працю, маєте право у місячний термін звернутися до суду з позовом про поновлення на роботі.

Варто наголосити на тому, що при призначенні пенсії за віком на пільгових умовах періоди перебування під вартою, відбуття покарання, а також час, протягом якого громадянин не працював у зв'язку з незаконним відстороненням від роботи (посади), на вибір громадянина, який звернувся за пенсією, прирівнюються до роботи, яка передувала незаконному засудженню чи незаконному притягненню до кримінальної відповідальності або яку він мав після звільнення від кримінальної відповідальності чи після відбування покарання.

Пам'ятайте!

Якщо вимога про поновлення трудових, пенсійних і житлових прав, які розглядалися вище, не задоволена або Ви не згодні з прийнятим рішенням, Ви вправі звернутися до суду в порядку позовного провадження.

Якщо Ваші права захищалися адвокатом чи іншою особою, яка має на це право, то необхідно знати і порядок відшкодування сум, сплачених у зв'язку з наданням Вам юридичної допомоги.

Кожен громадянин має право на правову допомогу. Цей конституційний принцип найчастіше реалізується ним у випадках, коли він стикається з провадженням щодо нього правоохоронними, судовими органами кримінально-процесуальних дій. В разі, коли громадянин був підданий притягненню до кримінальної відповідальності як обвинувачений, взяттю і триманню під вартою тощо, він найчастіше звертається за правовою допомогою.

Якщо є наявними умови, за яких настає право на відшкодування шкоди, завданої незаконними діями, рішенням чи бездіяльніс-

тю у сфері правосуддя, Вам повинні бути повернені суми, сплачені у зв'язку з наданням юридичної допомоги. До цих сум відносяться суми, сплачені Вами адвокатському об'єднанню (адвокату) за участь адвоката у справі, а також внесені Вами в рахунок оплати витрат адвоката у зв'язку з поїздками у справі тощо.

Останнім часом все більшого інтересу у громадян набуває питання відшкодування моральної шкоди, тому необхідно знати порядок її відшкодування.

Так, відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянину, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвели до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру.

Заяву про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства чи прокуратури, на власний вибір Ви можете подати до суду за місцем Вашого проживання або за місцезнаходженням відповідного органу дізнання, досудового слідства чи прокуратури.

Необхідно зазначити, що відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди в судах підлягають:

- наявність такої шкоди,
- протиправність діяння її заподіювача,
- наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні.

Суд, зокрема, повинен з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння Вам моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі Ви оцінюєте заподіяну Вам шкоду та з чого Ви при цьому виходите, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом.

Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких Ви зазнали, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану.

У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд при вирішенні цього питання виходить з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи.

Якщо Ви у зв'язку з незаконним засудженням були позбавлені військових або інших звань, а також державних нагород, Вам повинні бути поновлені звання і повернені нагороди.

У разі смерті громадянина право на відшкодування шкоди у всіх перелічених вище випадках (заробітку та інших грошових доходів, майна, штрафів, стягнутих на виконання вироку суду, судових витрат та інших витрат, сплачених громадянином; сум, сплачених громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги), крім заподіяння моральної шкоди переходить до його спадкоємців.

7. Порядок повідомлення громадянину про право на відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями органів дізнання, слідчим, прокурором або судом

Пам'ятайте! У разі виникнення права на відшкодування завданої шкоди, тобто у випадках, перелічених вище орган дізнання, слідчий, прокурор або суд зобов'язані роз'яснити Вам порядок поновлення порушених прав чи свобод та відшкодування завданої шкоди.

Крім того, коли постановлено виправдувальний вирок, закрито кримінальну справу за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю Вашої участі у вчиненні злочину, а також у разі закриття справи про адміністративне правопорушення Ви маєте право вимагати від органу дізнання, слідчого, прокурора або суду у місячний строк письмово повідомити про таке рішення трудовий колектив, в якому працюєте, або за місцем Вашого проживання.

Якщо відомості про засудження або притягнення громадянина до кримінальної відповідальності, застосування до нього як запобіжного заходу взяття під варту чи накладення на нього адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт були поширені в засобах масової інформації, то на вимогу цього громадянина, а в разі його смерті на вимогу його родичів чи органу дізнання, слідчого, прокурора або суду засоби масової інформації протягом одного місяця повинні повідомити про рішення, що реабілітує громадянина.

Громадянинуві, а в разі його смерті - його спадкоємцям відповідний орган, одночасно з повідомленням про закриття справи в стадії дізнання і попереднього слідства або з копією виправдувального вироку, що набрав законної сили, або постановою (ухвалою) суду (судді) повинен направити повідомлення про право на відшкодування шкоди, в якому роз'яснює, куди і протягом якого терміну можна звернутися за відшкодуванням шкоди і поновленням порушених прав.

Повідомлення містить перелік тільки тих вимог, на які Ви маєте право претендувати.

При відсутності відомостей про місце проживання спадкоємців повідомлення направляється їм не пізніше п'яти днів з дня їх звернення до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду.

8. Яких заходів Ви повинні взяти для того, щоб отримати належне Вам відшкодування?

Для визначення розміру шкоди (зокрема, заробітку та інших грошових доходів, які Ви втратили внаслідок незаконних дій, штрафів, стягнутих на виконання вироку суду, судових витрат та

інших витрат, сплачених Вами, сум, сплачених у зв'язку з наданням Вам юридичної допомоги) **Ви протягом шести місяців після направлення повідомлення про право на відшкодування шкоди можете звернутися до наступних органів:**

- при закритті провадження в справі органами дізнання або слідства Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури і Служби безпеки України - відповідно до цих органів;
- при винесенні виправдувального вироку або закритті справи судом першої інстанції чи в касаційному або наглявному порядку - до суду, який розглядав справу по першій інстанції;
- при скасуванні постанови місцевого суду (судді) про накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт і закритті справи – в місцевий суд (до судді), який розглядав справу про адміністративне правопорушення.

Прогаяний термін для пред'явлення громадянином відповідних вимог, поновлюється тією установою або організацією, на якій лежить обов'язок по розгляді цих вимог.

Розмір відшкодуваної шкоди в місячний термін з дня звернення громадянина визначають відповідні органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і суд (у порядку, розглянутому вище), про що виносять постанову (ухвалу). Якщо справу закрито судом при розгляді її в апеляційному або касаційному порядку, зазначені дії провадить суд, що розглядав справу у першій інстанції.

В прийнятій постанові (ухвалі) вказаного органу, зокрема, зазначається:

- найменування органу (службової особи), що виніс таку постанову (ухвалу), і дата її винесення;
- дата засудження громадянина, притягнення до кримінальної відповідальності, застосування як запобіжного заходу взяття під варту, накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт;
- дата і підстави винесення виправдувального вироку, скасування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, закриття кримінальної справи (за відсутністю події злочину, за відсутністю в діянні складу злочину або за недоведеністю участі громадянина у скоєнні злочину) або закриття справи про адміністративне правопорушення;

- зміст вимог громадянина (стягнення заробітку, випланих штрафів, судових витрат, сум за надання юридичної допомоги тощо);
- докладний розрахунок втраченого громадянином заробітку (доходу) з посиланням на документи, на підставі яких проведено розрахунок (розмір середньомісячного заробітку, період, протягом якого громадянин був відсторонений від попередньої посади, перебував під вартою як запобіжного заходу, відбував покарання або адміністративне стягнення; сума податків, що підлягає утриманню за цей період часу, підсумкова сума, що підлягає виплаті в рахунок втраченого заробітку);
- розмір штрафів, судових витрат та інших сум, що виплачені (стягнуті за виконавчим листом) у зв'язку з незаконними діями;
- розмір сум, що виплачені (стягнуті за виконавчим листом) на користь установи (адвоката), яка надала юридичну допомогу;
- загальна сума, що підлягає виплаті громадянинові в рахунок відшкодування завданої шкоди, і порядок її виплати;
- порядок і термін оскарження і опротестування постанови (ухвали).

Копія постанови (ухвали) про розмір шкоди, завірена гербовою печаткою, не пізніше трьох діб після її винесення надсилається громадянину або його спадкоємцям.

У разі незгоди з винесеною постановою (ухвалою) про відшкодування шкоди Ви відповідно до положень цивільного процесуального законодавства можете оскаржити постанову до суду, а ухвалу суду - до суду вищої інстанції в касаційному порядку.

Оскарження до суду не позбавляє Вас права звернутись із скаргою до відповідного прокурора.

9. Порядок судового вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду

Законодавством передбачаються випадки, в яких громадян може звернутися до суду за захистом своїх прав щодо відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями правоохоронних та судових органів.

Зокрема, Ви можете звернутись до суду, якщо:

- 1) Ви не згодні з винесеною правоохоронними органами постановою про відшкодування шкоди;

- 2) Ви не згодні з рішенням фінансового органу щодо відшкодування майна, яке було передано підприємствам, установам, організаціям безоплатно (в разі їх ліквідації), або відшкодування частини такого майна за рахунок державного бюджету;
- 3) Ви не згодні з рішенням фінансового органу щодо відшкодування вартості майна, яке було передано підприємствам, установам, організаціям за плату;
- 4) Ваша вимога про повернення майна або відшкодування його вартості у безспірному порядку не задоволена або Ви не згодні з прийнятим рішенням органів дізнання, прокуратури, попереднього слідства.

Крім того, в судовому порядку вирішується питання відшкодування моральної шкоди.

У таких випадках Ви повинні звернутися з позовною заявою про відшкодування матеріальної чи моральної шкоди (див. Зразки позовних заяв) до суду. Цивільним процесуальним кодексом України передбачається можливість подання такого позову за місцем проживання позивача.

Майте на увазі, що Декретом Кабінету Міністрів України „Про державне мито” передбачається, що сторони спорів, пов’язаних з відшкодуванням збитків, заподіяних громадянинуві незаконним засудженням, незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, незаконним застосуванням такого заходу, як взяття під варту, або незаконним накладенням адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт **від сплати державного мита звільняються.**

При відмові суду у позові про відшкодування вартості знищеного, втраченого чи пошкодженого майна за рахунок коштів органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури або суду вона відшкодовується відповідним фінансовим органом у загальному порядку, який наведено вище.

Зразок позовної заяви про зобов'язання надати рівноцінне житлове приміщення

До _____ суду
(найменування місцевого суду)

Позивач _____
(П. І. Б.)

що проживає за адресою: _____
(місце проживання)

Відповідач _____
(найменування)

місцезнаходження: _____

ПОЗОВНА ЗАЯВА ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ НАДАТИ РІВНОЦІННЕ ЖИТЛОВЕ ПРИМІЩЕННЯ

Вироком _____ від “__” _____ р. я був засуджений
(найменування суду)
за ч. __ ст. __ Кримінального кодексу України до _____
(вид і міра покарання)

Ухвалою _____ від “__” _____ р.
(найменування суду)
названий вирок було скасовано на підставі _____ і мене було виправдано
за відсутністю в діяннях складу злочину.

Внаслідок незаконного засудження моя житлова площа: _____-кімнатна
квартира № _____ в будинку № _____ по вул. _____ у м. _____,
яка була мені надана за рішенням _____,
(найменування органу, номер та дата винесення рішення)

була передана іншим особам.

При зверненні на підставі ст. 9 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду “ до _____
(найменування відповідача)

із заявою про надання мені позачергово рівноцінного впорядкованого жилого приміщення в м. _____ з урахуванням складу моєї сім'ї та діючих норм жилой площі протягом шести місяців з дня звернення, мені в цьому було відмовлено _____
(вказати причини відмови)

(запропоновано інше приміщення, на яке я не погоджуюся).

Відповідач не визнає _____.

Таким чином, _____.

На підставі вищенаведеного, керуючись ст. ст. 1, 2, 9 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду”,

ПРОШУ:

Зобов'язати _____
(найменування відповідача)

надати мені позачергово рівноцінне впорядковане жиле приміщення в м. _____ з урахуванням складу моєї сім'ї та діючих норм живої площі.

Додатки:

1. Копія вироку _____.

2. Копія ухвали _____.

3. Письмова відповідь про відмову в наданні рівноцінного житлового приміщення протягом шести місяців з дня звернення.

4. Документи, що посвідчують право на користування житловим приміщенням до засудження (ордер, копія договору найму житлового приміщення, довідка житлового органу тощо).

5. Копія позовної заяви.

6. _____.

Дата

Підпис

Зразок позовної заяви про відшкодування моральної шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів досудового слідства, прокуратури і суду

До _____
(найменування суду)

(П. І. Б.)

що проживає за адресою: _____.

(місце проживання)

ЗАЯВА

**ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ
ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ
ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ**

“___” _____ 200_ р. на підставі _____ мене було взято під варту _____ і пред’явлено обвинувачення за ст. _____ Кримінального кодексу України.

“___” _____ 200_ р. на підставі _____ кримінальна справа відносно мене була закрита за відсутністю в моїх діях складу злочину. В цей же день мене звільнили зі слідчого ізолятора, тобто я був незаконно позбавлений волі протягом _____.
(вказати час)

У зв’язку з незаконними діями працівників органів _____
(найменування органу)

я був позбавлений права _____
(на роботу, навчання тощо)

Перебування в місцях позбавлення волі завдало мені моральної шкоди, призвело до порушення моїх нормальних життєвих зв’язків, погіршення відносин з оточуючими, а також вимагає від мене додаткових зусиль для організації мого життя _____.
(вказати інші негативні наслідки морального характеру)

Отже, незаконними діями працівників _____
(найменування органу)

мені завдано моральну шкоду, пов’язану із незаконним пред’явленням обвинувачення та взяттям під варту, яку я оцінюю на суму _____ грн. і яка має бути відшкодована _____.

На підставі вищевикладеного, керуючись ст. ст. 1 - 4, 12, 13 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду”,

ПРОШУ:

Стягнути за рахунок державного бюджету на мою користь в рахунок відшкодування моральної шкоди _____ грн.

Додатки:

1. Копія постанови про закриття кримінальної справи.
2. Копія постанови про звільнення з-під варти.
3. Розрахунок завданої моральної шкоди.
4. Письмові докази, що підтверджують заяву (лікарняні листи, довідки про стан здоров'я тощо).
5. Довідка ф-3.

Дата

Підпис

Зразок позовної заяви про відшкодування моральної шкоди, завданої громадянину внаслідок незаконного засудження

До _____
(найменування місцевого суду)

_____ (П.І.Б.)

що проживає за адресою: _____

_____ (місце проживання)

ЗАЯВА

ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ ВНАСЛІДОК НЕЗАКОННОГО ЗАСУДЖЕННЯ

Ціна позову: _____

“ ___ ” _____ 200_ року щодо мене було порушено кримінальну справу за ч. ___ ст. ___ Кримінального кодексу України, _____

_____ (запобіжний захід, якщо такий було обрано)

“ ___ ” _____ 200_ року _____ судом _____ мене було засуджено до _____.

Ухвалою _____ від “ ___ ” _____ 200_ року зазначене судове рішення було скасовано і справу _____ у зв'язку з _____ закрито.

Вважаю, що під час незаконного перебування під слідством та незаконного засудження _____ мені було завдано страждань внаслідок _____ (фізичного та/або психічного) впливу, що полягали у _____.

За час незаконного перебування під слідством та судом я був позбавлений можливості реалізовувати свої звички і бажання, а саме: _____, погіршилися мої відносини з оточуючими мене людьми: _____, що підтверджується _____.

Вважаю, що за вищевказаних обставин мені завдано моральної шкоди в розмірі _____.

З урахуванням наведеного та на підставі ст. ст. 1 - 4, 12 - 13 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду”,

ПРОШУ:

Стягнути за рахунок державного бюджету на мою користь _____
гривень в якості відшкодування моральної шкоди.

Додатки:

1. Розрахунок моральної шкоди.
2. Копії судових рішень.
3. Довідка про стан здоров'я.
4. Витяг з трудової книжки.
5. Довідка за формою N 3.
6. Документи, що підтверджують обставини, на яких ґрунтується заява.
7. _____.

Дата

Підпис

Частина II. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю

1. Що являє собою відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням життя?

Завдання шкоди життю та здоров'ю фізичної особи породжує відповідний обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду.

Розглянемо випадки, в разі настання яких виникає обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду, та ознаки, якими вони характеризуються.

Поняттям „каліцтво” охоплюються дві основні категорії: травма та професійне ушкодження здоров'я.

Травма характеризується раптовим та, як правило, одноразовим зовнішнім впливом на організм, внаслідок чого йому завдається фізичне ушкодження, наприклад, удар, результатом якого є перелом кісток.

Професійне захворювання ж характеризується як таке ушкодження здоров'я, що стало результатом не одноразового, а систематичного та тривалого впливу на організм людини шкідливих факторів, що є характерними для даного виду професії. Так, наприклад, хронічний бронхіт є професійним захворюванням робітників, які працюють на шахтах, рудниках, відкритих кар'єрах тощо.

Зокрема, в затвердженому постановою Кабінету Міністрів України „Переліку професійних захворювань” наводиться перелік робіт та виробництв, на яких можливе виникнення професійного захворювання, перелік небезпечних та шкідливих речовин і виробничих факторів, вплив яких може викликати професійне захворювання та перелік самих професійних захворювань, до яких законодавством відносяться захворювання, що виникають під впливом хімічних факторів; що викликані впливом промислових аерозолів, дією фізичних факторів; які пов'язані з фізичним перевантаженням та перенапруженням окремих органів і систем; викликані дією біологічних факторів; а також алергічні захворювання; злякисні новоутворення (професійний рак).

Судовою практикою також встановлюється, що як виняток професійним може бути визнане захворювання, не внесене до за-

значеного переліку, якщо на момент, прийняття рішення медична наука має нові відомості, які дають підстави вважати це захворювання професійним. Професійне захворювання також вважається таким у разі його встановлення чи виявлення в період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах із підприємством, під час роботи на якому він захворів.

Поняттям „інше ушкодження здоров'я” охоплюється будь-яке, не пов'язане з каліцтвом, ушкодження здоров'я, що наступило внаслідок так званого загального захворювання. При цьому, дане загальне захворювання не пов'язане ні зі специфікою роботи, ні з травматичним впливом на організм людини, а є видом ушкодження здоров'я внаслідок недотримання заподіювачем шкоди встановлених правил та норм, наприклад, коли внаслідок відключення опалення особа захворіла на гостре респіраторне захворювання.

При цьому специфіка шкоди, яка завдана здоров'ю, полягає у тому, що вона не може бути відшкодована в натурі та оцінена в грошовому еквіваленті. І тому об'єктом відшкодування буде не зазначена шкода, а лише майнові втрати, що зазнала людина, внаслідок завдання цієї шкоди.

До таких втрат законодавством відносяться:

- 1) заробіток (дохід), втрачений потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності. Під працездатністю мається на увазі стан людини, при якому сукупність фізичних, розумових і емоційних можливостей дозволяє працюючому виконувати роботу визначеного змісту, обсягу і якості;
- 2) додаткові витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо.

Однак наведений перелік є не виключним та орієнтовним. Тому у випадку, коли потерпілий має ще й інші витрати, які пов'язані з відповідним ушкодженням здоров'я, то він має право вимагати їх відшкодування.

Крім того, потрібно зазначити, що у випадку ушкодження здоров'я фізичної особи, вона має право на відшкодування моральної шкоди.

Передумовою для відшкодування шкоди має бути протиправність діяння. Так, протиправність зазначеного виду діяння полягає в тому, що будь-яке діяння, яким завдається шкода здоров'ю особи, як правило, презюмується (наперед вважається) протиправним. Це зумовлюється тим, що життя та здоров'я людини визнаються вищою соціальною цінністю і не можуть бути пошкоджені. Однак в окремих випадках, що прямо передбачені в законодавстві, шкода, яка завдається здоров'ю, є правомірною. Наприклад, коли мала місце необхідна оборона.

Розглянемо випадок: громадянин Іваненко І. озброївшись сокирою намагався проникнути в квартиру свого сусіда Васильчика А. При цьому гр-н Васильчик був вдома і щоб попередити озброєний напад та вторгнення до житла завдав нападнику тілесних ушкоджень, наслідком яких стала тимчасова втрата працездатності. У цьому випадку гр-н Васильчик не несе кримінальної відповідальності на не повинен відшкодувати заподіяну ушкодженням здоров'я шкоду, оскільки мала місце необхідна оборона.

Певними особливостями наділений також і взаємозв'язок між протиправним діянням та завданою шкодою. У даних відносинах, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, слід доводити наявність взаємозв'язку не тільки між протиправним діянням та каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, але і причинно-наслідковий зв'язок між даними ушкодженнями та зазначеними майновими втратами.

Певними особливостями наділена і вина заподіювача шкоди - вона презюмується (визнається такою наперед), аж доки заподіювач не доведе свою невинність.

Як вже зазначалось, така норма цивільного законодавства стосується усіх без винятку випадків завдання шкоди життю та здоров'ю.

Законодавством передбачається, що відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі, мусить відшкодувати як фізична (людина) так і юридична особа (підприємство, установа, організація), яка її завдала.

Однак, у випадках, коли шкода завдається від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання працівнику, який застрахований в порядку загальнообов'язкового державного соціального страхування, то виникає ціла низка специфічних ознак.

Так, насамперед, окрім Цивільного кодексу ці зобов'язання врегульовуються Основами законодавства України про загально-обов'язкове державне соціальне страхування та рядом законодавчих, підзаконних нормативних актів.

Отже, для того, щоб визначитись, яким чином Ви можете отримати відшкодування такого виду шкоди, необхідно мати на увазі, при яких обставинах шкода була завдана. Це зумовлюється і визначенням особи, яка має відшкодувати шкоду: особа, яка її безпосередньо завдала чи держава.

Необхідною умовою відшкодування шкоди державою є те, чи є громадянин застрахованим.

Так, обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту);

2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

3) особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами.

Крім того, добровільно можуть застрахуватися також священнослужителі, церковнослужителі та особи, які працюють у релігійних організаціях, на виборних посадах, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, громадяни - суб'єкти підприємницької діяльності.

Особливість такого відшкодування шкоди полягає в тому, що відповідальність відшкодувати відповідну шкоду покладається на певний Фонд соціального страхування. І тільки у випадку, якщо сума страхових виплат не покриває завданої шкоди в повному обсязі, то страхувальник має право вимагати відшкодування шкоди, в частці, якої не вистачає у заподіювача шкоди, чи особи, яка несе відповідальність за її завдання.

Цивільним законодавством закріплюється порядок відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здо-

ров'я особі, яка в момент завдання шкоди не працювала. Так, якщо у вказаний момент Ви не працювали, розмір майнових втрат, що Ви зазнали внаслідок завдання цієї шкоди, законодавством визначається виходячи з розміру мінімальної заробітної плати (детальніше це питання розглядалось в частині I пам'ятки).

Відшкодуванню підлягає шкода, завдана фізичній особі каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, без урахування пенсії, призначеної у зв'язку з втратою здоров'я, або пенсії, яку вона одержувала до цього, а також інших доходів, оскільки вони вважаються засобами соціального захисту, завдяки яким держава реалізує свою соціальну функцію.

2. Як визначити заробіток (дохід), втрачений внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, якщо Ви працювали за трудовим договором?

При визначенні розміру заробітку (доходу), який Вами втрачений внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, важливу роль відіграє той факт, чи знаходитесь Ви у трудових відносинах. Так, якщо каліцтво або ушкодження здоров'я було завдано людині, яка працювала за трудовим договором³, то розмір втраченого заробітку (доходу), що підлягає відшкодуванню, визначається у відсотках від середнього місячного заробітку (доходу), який потерпілий мав до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, з урахуванням ступеня втрати потерпілим професійної працездатності, а за її відсутності - загальної працездатності.

Професійною працездатністю законодавством визначається здатність особи до виконання певної роботи, що потребує певної кваліфікації. Так, наприклад, у випадку, коли піаніст втратив пальця, то вважається, що він втратив свою професійну працездатність на 100 %.

³ Трудовий договір є угодою між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Відсоток втрати професійної працездатності особи встановлюється медико-соціальною експертизою і на підставі цього особа визнається інвалідом I, II, III груп.

Загальною працездатністю вважається здатність особи до виконання будь-якої некваліфікованої роботи взагалі, яка не потребує спеціальних знань та навичок. Відсоток втрати загальної працездатності особи встановлюється також медико-судовою експертизою. Тобто на розмір втраченого заробітку (доходу) впливають: середній місячний заробіток потерпілого; ступінь втрати професійної або загальної працездатності.

Розглянемо правила обчислення середньомісячного заробітку.

Для обчислення середньомісячного заробітку необхідно поділити сукупний заробіток (дохід) за дванадцять або за три останні календарні місяці роботи, що передували ушкодженню здоров'я або втраті працездатності внаслідок каліцтва, ушкодження здоров'я на, відповідно, 12 або 3.

При цьому необхідно наголосити, що пріоритетність у виборі найкращого співвідношення надається потерпілому. Законодавством гарантується, що вказане співвідношення, яке і становитиме середньомісячний заробіток, не повинно бути меншим п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати.

Для того, щоб дізнатися про діючий на даний момент розмір мінімальної заробітної плати необхідно звернутися до положень Бюджетного кодексу України (п. 11 п. 3 ст. 33) та Закону про державний бюджет на відповідний рік.

Зокрема, у поточному році Законом України „Про Державний бюджет України на 2006 рік” розмір мінімальної заробітної плати встановлено з 1 січня 2006 року - 350 гривень на місяць, з 1 липня 2006 року - 375 гривень, з 1 грудня 2006 року - 400 гривень.

Ще одним фактором, який впливає на розмір втраченого заробітку, є ступінь втрати професійної працездатності, а за її відсутності – загальної працездатності. При цьому слід мати на увазі, що втрата працездатності може бути тимчасова або стійка (тривала).

Розглянемо детальніше випадки тимчасової та стійкої втрати працездатності, умови та порядок їх відшкодування.

Тимчасова втрата працездатності повинна посвідчуватись листком тимчасової непрацездатності (лікарняним листком), який видається відповідним лікувальним закладом.

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу).

Так, допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж до п'яти років;

80 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;

100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;

100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) також підлягає виплаті застрахованим особам, віднесеним до 1 - 4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань відповідно до Закону України "Про жертви нацистських переслідувань".

Однак законодавством передбачено випадки, коли допомога по тимчасовій непрацездатності не надається. Зокрема,

1) у разі одержання застрахованою особою травм або її захворювання при вчиненні нею злочину;

2) у разі навмисного заподіяння шкоди своєму здоров'ю з метою ухилення від роботи чи інших обов'язків або симуляції хвороби;

3) у разі тимчасової непрацездатності у зв'язку із захворюванням або травмою, що сталися внаслідок алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння або дій, пов'язаних з таким сп'янінням.

Стіяка (тривала) втрата працездатності встановлюється медико-соціальними експертними комісіями Міністерства охорони здоров'я (далі - МСЕК).

Необхідно мати на увазі, що ступінь втрати професійної працездатності особи встановлюється на підставі проведеної цими органами медико-соціальної експертизи. І лише у випадках, коли втрати професійної працездатності немає, тоді відповідні комісії встановлюють ступінь втрати загальної працездатності. Наприклад, коли коректор друкованого видання втратив ногу, то ступінь втрати ним професійної працездатності практично нульовий, і тому слід визначати ступінь втрати загальної працездатності, який в цьому випадку заподіяння каліцтва буде досить високим.

Ступінь втрати працездатності встановлюється у відсотках на підставі висновку МСЕК.

Розглянемо приклад практичного визначення втраченого заробітку.

Так, для загального обрахування розміру втраченого заробітку (доходу) громадянина визначається його середньомісячний заробіток та співвідноситься зі ступенем втрати професійної, а у випадку її відсутності – загальної працездатності.

Наприклад, коли за трудовим договором особа отримувала впродовж останніх трьох місяців відповідно 720, 750 та 780 гривень і після цього їй було завдано каліцтво, що спричинило втрату професійної працездатності на 75 %, то обрахування розміру втраченого нею заробітку буде проводитись наступним чином:

$$(720 + 750 + 780) : 3 \times 75 \% = 562 \text{ грн. } 50 \text{ коп. щомісяця.}$$

Однак визначена втрата заробітку не є сталою величиною. Вона в залежності від різних факторів може змінюватись як в сторону зменшення, так і в сторону збільшення.

Слід мати на увазі! Якщо середньомісячний заробіток обчислюється за 12 місяців, у заробіток включаються всі виплати, проведені в цей період, у тому числі і допомога по тимчасовій непрацездатності.

У разі, коли за Вашим бажанням береться заробіток за 3 календарні місяці, в загальний заробіток за 3 місяці включаються також річні винагороди (за підсумками роботи за рік, премії та інші

виплати, які не завжди можуть бути розраховані на час проведення розрахунку) за минулий рік в частині, пропорційній періоду, який прийнято до розрахунку, тобто $\frac{1}{4}$ частина річних виплат.

У випадку, коли Ви на момент завдання шкоди не працювали, Ваш середньомісячний заробіток (дохід) обчислюється, за Вашим бажанням, виходячи з заробітку до звільнення або звичайного розміру заробітної плати працівника Вашої кваліфікації у цій місцевості.

Пам'ятайте! Окрім можливості визначити та відшкодувати реальний втрачений дохід, законодавством також передбачено можливість вимагати відшкодування і того заробітку, який Ви могли б отримувати в майбутньому. Так, якщо заробіток (дохід) потерпілого до його каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я змінився, що поліпшило його матеріальне становище (підвищення заробітної плати за посадою, переведення на вищеоплачувану роботу, прийняття на роботу після закінчення освіти), при визначенні середньомісячного заробітку (доходу) враховується лише заробіток (дохід), який він одержав або мав одержати після відповідної зміни.

Ще одним видом видатків, які повинні бути відшкодовані потерпілому внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, є його **додаткові витрати, які викликані необхідністю допомоги та догляду.**

Для відшкодування додаткових витрат необхідно, щоб потреба в них була обґрунтованою та доведеною, а також коли потерпілий реально потребує відповідних видів допомоги та догляду і не вправі претендувати на їх безкоштовне отримання. Саме тому законодавством передбачається орієнтовний перелік додаткових витрат, як-то на посилене харчування, санаторно-курортне лікування, придбання ліків, сторонній догляд. Однак цей перелік не є вичерпним і в разі, коли є обґрунтованою необхідність в додаткових потребах, вони також повинні бути відшкодовані. До таких витрат можуть належати також витрати, пов'язані з придбанням спеціальних транспортних засобів, підготовкою, перепідготовкою до іншої професії тощо.

Майте на увазі, що відшкодуванню можуть підлягати навіть і додаткові витрати, які зможуть реально виникнути в майбутньому, наприклад, винайдення нового методу лікування. Однак слід

наголосити, що в будь-якому випадку така необхідність повинна бути підтверджена відповідною лікарською експертизою (МСЕК) або судом.

Якщо повернутись до питання, яке стосується відшкодування заробітку, то до нього включаються всі види оплати праці за трудовим договором за місцем основної роботи і за сумісництвом⁴, з яких сплачується податок на доходи громадян, у сумах, нарахованих до вирахування податку, крім виплат одноразового характеру, не передбачених діючою системою оплати праці: одноразові виплати, компенсація за невикористану відпустку, вихідна допомога тощо.

Якщо у Вас у зв'язку з ушкодженням здоров'я є потреба у додаткових витратах на медичну та соціальну допомогу, що підтверджується із зазначенням їх тривалості висновком МСЕК, вони компенсуються Фондом соціального страхування. Додаткові витрати потерпілих (потреба в них та їх тривалість мають підтверджуватися висновком судово-медичної експертизи), на яких зазначене правило не поширюється, тобто якщо вони не відносяться до застрахованих осіб, підлягають стягненню з особи, відповідальної за шкоду.

Судовою практикою передбачається, що у тих випадках, коли комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я мало місце не лише з вини роботодавця, а й унаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги як страхової виплати за рішенням цієї комісії зменшується, але не більше ніж на 50 %.

В інших випадках одноразову допомогу може бути зменшено із зазначених підстав судом. У разі виникнення спору суд вирішує це питання з урахуванням встановлених обставин, але при зменшенні з цих підстав розміру одноразової допомоги не може вийти за зазначені межі.

У тих випадках, коли Ви на одному підприємстві (в установі, організації) мали кілька виробничих травм з втратою працездатності, розмір відшкодування визначається за загальним процентом

⁴ Сумісництвом вважається виконання працівником, крім своєї основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом.

втрати професійної працездатності. Середньомісячний заробіток при цьому за вашим бажанням визначається за відповідні періоди (за Вашим вибором), що передували втраті працездатності від будь-якої з цих травм.

Якщо Ви одержали травми на різних підприємствах, розмір відшкодування визначається для кожного підприємства окремо, виходячи з проценту втрати професійної працездатності, встановленого МСЕК для кожного випадку, і середньомісячного заробітку за відповідні періоди, що передували втраті працездатності на кожному підприємстві.

Розглянемо ще один вид зобов'язань: пов'язаних з відшкодуванням шкоди, завданої життю фізичної особи, тобто завдання смерті потерпілому.

3. Як відшкодовується шкода, завдана смертю потерпілого?

Особливість цього зобов'язання, пов'язаного з відшкодуванням шкоди полягає в тому, що результатом шкоди, завданої життю людини, є її смерть. Тому сама особа не може виступати суб'єктом даних правовідносин, оскільки зі смертю особи припиняється її право- та дієздатність.

Згідно цивільного законодавства у випадках смерті потерпілого право на відшкодування шкоди мають непрацездатні особи, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина потерпілого, народжена після його смерті.

Непрацездатними громадянами визнаються особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку або визнані інвалідами, у тому числі діти-інваліди, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

Законодавством визначається виключний перелік непрацездатних осіб, які були на утриманні померлого потерпілого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також строк, впродовж якого вони мають право отримувати відповідне відшкодування шкоди, яка завдана смертю їх утримувача.

Зокрема, передбачається, що заподіяна шкода відшкодовується:

1) дитині - до досягнення нею вісімнадцяти років (учню, студенту - до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ним двадцяти трьох років);

2) чоловікові, дружині, батькам (усиновлювачам), які досягли пенсійного віку, встановленого законом⁵, - довічно;

3) інвалідам - на строк їх інвалідності;

4) одному з батьків (усиновлювачів) або другому з подружжя чи іншому членові сім'ї незалежно від віку і працездатності, якщо вони не працюють і здійснюють догляд за: дітьми, братами, сестрами, внуками померлого, - до досягнення ними чотирнадцяти років;

5) іншим непрацездатним особам, які були на утриманні потерпілого, - протягом п'яти років після його смерті.

Варто вказати на те, що право дружини померлого на відшкодування шкоди, завданої втратою годувальника зберігається за нею також у випадку реєстрації нового шлюбу. За дітьми це право зберігається і при усиновленні їх у майбутньому або коли в майбутньому до досягнення зазначеного віку вони стали інвалідами.

Право на одержання відшкодування у зв'язку з втратою годувальника виникає і у тому разі, коли останній помер внаслідок одержаної травми (що підтверджено висновком лікарської експертизи) через деякий період після призначення суми відшкодування або встановлення групи інвалідності у зв'язку з даним каліцтвом.

! Необхідно пам'ятати, що непрацездатні члени сім'ї загиблого, які мали самостійний заробіток або одержували пенсію на час його смерті можуть бути визнаними утриманцями померлого, якщо частка заробітку останнього, що припадала на кожного з них, була основним і постійним джерелом їх існування.

Зазначеним особам впродовж вказаного строку відшкодовується шкода у розмірі середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого з вирахуванням частки, яка припадала на нього самого та працездатних осіб, які перебували на його утриманні, але не мають права на відшкодування шкоди.

⁵ За загальним правилом особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення чоловіками 60 років, жінками - 55 років та наявності страхового стажу не менше п'яти років.

Середньомісячний заробіток (дохід) потерпілого розраховується за аналогічними правилами, які встановлені для відшкодування шкоди, що завдана каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я.

Розглянемо приклад визначення розміру відшкодування непрацездатним утриманцям та іншим особам, які мають право на відшкодування.

Наприклад, середній заробіток померлого становив 800 гривень. На його утриманні перебували: працездатна дружина, яка не працювала, та двоє дітей, віком 12 та 15 років. Для визначення розміру відшкодування необхідно провести такі розрахунки: із суми середнього заробітку, що припадала на потерпілого та працездатну дружину:

$$800 \text{ гривень} : 4 = 200 \text{ грн.}$$

200 гривень – частка, яка припадала на кожного члена сім'ї потерпілого;

Тобто, на 2 працездатних членів сім'ї загалом припадало 400 гривень.

В такому випадку проводимо розрахунок: 800 грн. – 400 грн. = 400 грн.

У цьому разі право на відшкодування мають двоє дітей і на них загалом припадає 400 гривень, тобто по 200 гривень на кожну дитину.

Зважайте на те, що до складу доходів потерпілого також включається пенсія, суми, що належали йому за договором довічного утримання (догляду), аналогічні виплати, які він одержував⁶.

Непрацездатним особам, які не знаходились на його утриманні але мали право на відшкодування, розмір доходу визначається сумами, що стягувались за рішенням суду (за заявою потерпілого), а при їх відсутності – встановлюється судом з врахуванням матеріального стану непрацездатних осіб і можливості потерпілого до смерті надавати їм допомогу.

⁶ За договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

Законодавством передбачено, що в разі, коли право на відшкодування одночасно мають непрацездатні особи, які перебували, і ті, що не перебували на утриманні померлого, то спочатку визначається розмір відшкодування для осіб, які не перебували на утриманні померлого, після чого визначається розмір відшкодування для решти непрацездатних.

Окрім розміру середньомісячного заробітку (доходу) потерпілої особи, яким завдано шкоди смертю годувальника, мають право вимагати відшкодування моральної шкоди, що пов'язана із смертю годувальника.

Враховуючи, що все більшого зацікавлення викликає порядок відшкодування моральної шкоди, слід вказати, що моральна шкода завдана смертю фізичної особи, відшкодовується лише її чоловікові (дружині), батькам (усиновлювачам), дітям (усиновленим), а також особам, які проживали з нею однією сім'єю.

Пам'ятайте! Визначений сукупний розмір відшкодування не може бути зменшений навіть у випадку, коли заподіяння смерті сприяла вина потерпілого. І лише залежно від матеріального становища потерпілого (крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину) суд може зменшити розмір відшкодування шкоди, що завдана фізичною особою.

Однак слід зауважити, що до розміру відшкодування, який виплачується уповноваженим особам внаслідок смерті годувальника, не зараховується розмір пенсії, призначеної внаслідок втрати годувальника, та інші доходи.

Визначений кінцевий розмір відшкодування, обчислений для кожної з осіб, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю годувальника, **не підлягає подальшому перерахункові крім випадків:** народження дитини, зачатої за життя і народженої після смерті годувальника; призначення (припинення) виплати відшкодування особам, що здійснюють догляд за дітьми, братами, сестрами, внуками померлого.

У цьому разі частка розміру відшкодування, що припадає на кожного з них, визначається, виходячи з фактичного числа утриманців потерпілого, а також непрацездатних осіб, які не були на його утриманні, але мали на це право.

На відміну від зменшення, збільшення розміру відшкодування шкоди, що завдана смертю годувальника, може відбуватись на підставі, що прямо передбачена законом. До таких випадків чинне законодавство відносить:

1. підвищення вартості життя;
2. збільшення розміру мінімальної заробітної плати тощо (детальніше це питання розглядається далі).

Збільшення обсягу та розміру відшкодування шкоди можливе на підставі рішення суду.

Розглянемо ще один випадок, при настанні якого відбувається перерахунок сум відшкодування шкоди членам сім'ї померлого.

Якщо після смерті потерпілого в нього народилась дитина.

Наприклад, на день смерті потерпілого на його утриманні перебували син 7 років і працездатна дружина 30 років, яка не працювала. Заробіток потерпілого становив 600 гривень. Право на відшкодування має неповнолітній син. Частина заробітку загиблого, що припадає на сина, дорівнює 200 гривень ($600 \text{ грн.} : 3 = 200 \text{ грн.}$). Через чотири місяці після смерті потерпілого його вдова народила дочку. В цьому разі має бути перерахована частина заробітку потерпілого, що припадає на кожного члена сім'ї, який має право на відшкодування. Після народження дитини право на відшкодування також мають: дитина, яка народилась, дружина потерпілого незалежно від віку і стану здоров'я, яка доглядає за дитиною потерпілого, що не досягла 14 років. Як і раніше право на відшкодування має неповнолітній син потерпілого. Отже, кожен з членів сім'ї загиблого, який має право на відшкодування 150 гривень ($600 \text{ грн.} : 4 = 150 \text{ грн.}$). Тобто виплаті на 3 членів сім'ї потерпілого підлягає 450 гривень.

4. Відшкодування витрат на поховання

Законодавством передбачається, що особа, яка завдала шкоди смертю потерпілого, зобов'язана відшкодувати особі, яка зробила необхідні витрати на поховання та на спорудження надгробного пам'ятника, ці витрати. Такою особою може бути як фізична, так і юридична особа, яка зробила ці витрати та надала відповідні докази. При цьому розмір відшкодування не залежить від допомоги

на поховання, що була надана фізичним особам, які здійснили поховання.

Витрати на виготовлення пам'ятників і огорож визначаються, виходячи з їх фактичної вартості, але не вище граничної вартості стандартних пам'ятників і огорож в даній місцевості.

Однак, слід зауважити, що допомога на поховання, одержана фізичною особою, яка зробила ці витрати, до суми відшкодування шкоди, яка відшкодовується внаслідок смерті фізичної особи, не зараховується.

5. Визначення доходу, втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи – підприємця

Оскільки все більша кількість населення починає займатись підприємницькою діяльністю, то необхідно розглянути і порядок визначення доходу, втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи - підприємця.

Якщо Ви - підприємець, то обрахування Вашого середньомісячного доходу, втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, наділене певною специфікою. Відповідно до цивільного законодавства розмір Вашого доходу (як фізичної особи – підприємця), втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, що підлягає відшкодуванню, визначається з Вашого річного доходу, одержаного в попередньому господарському році, поділеного на дванадцять. Проте якщо Ви отримували дохід менш як дванадцять місяців, розмір втраченого Вами доходу визначається шляхом визначення сукупної суми доходу за відповідну кількість місяців.

Цивільним кодексом закріплюються правила, згідно яких розмір доходу від підприємницької діяльності, втраченого фізичною особою - підприємцем внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, визначається на підставі даних органу державної податкової служби.

Так, доходом фізичної особи – підприємця вважається сукупний чистий дохід, тобто різниця між валовим доходом (виручкою у грошовій та натуральній формі) і документально підтвердженими витратами, безпосередньо пов'язаними з одержанням доходу. Якщо ці витрати не можуть бути підтвердженими документаль-

но, та вони враховуються податковими органами при проведенні остаточних розрахунків за нормами, визначеними Головною державною податковою адміністрацією України за погодженням з Міністерством економіки та Державним комітетом по сприянню малим підприємствам та підприємництву. До складу витрат також належать витрати, які включаються до складу валових витрат виробництва (обігу) або підлягають амортизації. Крім того, до доходів фізичної особи – підприємця відносять прибуток – різницю між доходом, отриманим від продажу акцій (інших корпоративних прав) протягом року.

Важливою гарантією захисту інтересів потерпілого є й те, що розмір доходу, втраченого фізичною особою - підприємцем внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, обчислюється виходячи з розміру доходу, який потерпілий мав до ушкодження, у сумах, нарахованих до вирахування податків.

Наведені правила поширюються і на ті випадки, коли шкода завдається фізичній особі, яка самостійно забезпечує себе роботою (адвокатом, особою, зайнятою творчою діяльністю, та іншими). Тобто розмір її втраченого доходу внаслідок заподіяння шкоди та який підлягає відшкодуванню визначається з річного доходу, одержаного в попередньому році, поділеного на дванадцять. А коли ці особи отримували дохід менше як дванадцять місяців, то шляхом визначення співвідношення сукупної суми доходу та відповідної кількості місяців. Розмір їх сукупного доходу обчислюється на підставі даних органу державної податкової служби у сумах, нарахованих до вирахування податків.

6. Як регламентуються питання відшкодування шкоди при ушкодженні здоров'я малолітнього або неповнолітнього?

Цивільним законодавством малолітньою особою визнається фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років; неповнолітньою - особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

У разі каліцтва або іншого ушкодження здоров'я малолітньої особи фізична або юридична особа, яка завдала цієї шкоди, зобов'язана відшкодувати витрати на її лікування, протезування, постійний догляд, посилене харчування тощо. У законодавстві,

як бачимо, приведеній не виключний перелік витрат, тому не виключається, що в конкретному випадку потерпілому мають бути відшкодовані витрати, пов'язані зі спеціальним навчанням хворої дитини тощо. Така необхідність у кожному конкретному випадку має бути встановлена за допомогою відповідних доказів (наприклад, висновку лікарської експертизи). Такі вимоги повинні бути задоволені у разі, якщо відповідні види допомоги дитина не отримує безкоштовно.

Обсяг відшкодування шкоди, завданої малолітній особі неможливо встановити виходячи із загальних критеріїв, оскільки малолітні особи відносяться до категорії непрацездатних осіб. Зрозуміло, що коли каліцтво чи інше ушкодження здоров'я завдано малолітньому, то мова про відшкодування втраченого заробітку (доходу) йти не може, оскільки ця особа не може мати певний заробіток, і їй можуть бути відшкодовані лише додаткові витрати.

Необхідно мати на увазі!

Спеціальною підставою для наступної зміни розміру відшкодування є досягнення потерпілим чотирнадцяти років (учнем - вісімнадцяти років), оскільки така особа вже має право реалізувати свої здібності до праці та може мати власний заробіток.

Тому юридична або фізична особа, яка завдала шкоди, зобов'язана відшкодувати потерпілому також шкоду, пов'язану із втратою або зменшенням його працездатності, виходячи з розміру встановленої законом мінімальної заробітної плати. Слід зазначити, що законодавство прирівнює учнів до 18 років до неповнолітніх, які не досягли 14 років. Це пояснюється тим, що учні до 18 років здебільшого у зв'язку з навчанням, як і особи, що не досягли 14 років, не мають заробітку.

! Слід зважити на те, що по-іншому питання вирішуватиметься у випадку, якщо ж на момент ушкодження здоров'я неповнолітня особа мала заробіток. В такому випадку шкода їй має бути відшкодована виходячи з розміру її заробітку, але не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати.

Коли шкода заподіяна малолітньому чи неповнолітньому, який на той момент не працював, але в подальшому ним було отримано певну кваліфікацію та розпочато трудову діяльність, то потерпілий має право вимагати збільшення розміру відшкодуван-

ня шкоди, пов'язаної із зменшенням його професійної працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, виходячи з розміру заробітної плати працівників його кваліфікації, але не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати.

У випадках, коли внаслідок завданого до повноліття (тобто після досягнення 18-річного віку) каліцтва, ушкодження здоров'я потерпілий не мав змоги отримати професійну кваліфікацію і після досягнення повноліття продовжує залишатися непрацездатним він має право вимагати відшкодування шкоди в обсязі не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати.

У судовій практиці вважається, що збитки мають бути відшкодовані потерпілому незалежно від того, чи приступив він до трудової діяльності чи ні.

Необхідно також розглянути особливості відшкодування шкоди, якщо ушкодження здоров'я відбулось в період виробничого навчання (практики). У цьому випадку сума відшкодування визначається за діючою на підприємстві ставкою (окладом) тієї професії (спеціальності), якій навчався потерпілий, але не нижче від найменшого розряду тарифної ставки відповідної професії. У такому ж порядку має визначитися розмір відшкодування (сума страхової виплати) при заподіянні ушкодження здоров'я учням та студентам навчальних закладів, клінічним ординаторам, докторантам, залученим до будь-яких робіт під час, перед або після занять для набуття професійних навичок.

Якщо в період навчання (практики) потерпілий одержував заробіток, за його згодою сума відшкодування визначається із середньомісячного заробітку за цей період. За бажанням потерпілого ця сума може бути визначена із середньомісячного заробітку до початку виробничого навчання (практики). У такому ж порядку визначається розмір відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю студента або учня при виконанні робіт під час виробничої практики не за трудовим договором, у період канікул чи у вільний від навчання час.

Як показує судова практика щодо розгляду справ, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, заподіяної неповнолітнім, при визначенні розміру такого відшкодування не застосовуються правила щодо врахування вини потерпілого, **тобто завдана шкода підлягає від-**

шкодуванню незалежно від ступеня вини в такій ситуації самого потерпілого. Винятком є лише випадки, коли здоров'я ушкоджено у зв'язку зі вчиненням неповнолітнім злочину, за який Кримінальним кодексом України передбачено настання кримінальної відповідальності з 14 років, тобто такого злочину, який характеризується як тяжкий чи особливо тяжкий.

7. Випадки збільшення розміру відшкодування шкоди на вимогу потерпілого у разі зміни стану працездатності

Оскільки все ж таки виплати по відшкодуванню шкоди, яка завдана каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я носять переважно строковий характер, то слід зважити на те, що за цей період може відбутись ряд змін у стані здоров'я потерпілого. Так, воно може покращитись, внаслідок чого працездатність збільшиться чи відновиться або ж погіршиться, що потягне за собою зменшення або припинення працездатності.

Окреслимо випадки збільшення розміру відшкодування за подібною шкоди.

Збільшення обсягу та розміру відшкодування шкоди, завданої потерпілому каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, можливе за договором або законом.

Чинним законодавством передбачені такі найбільш важливі випадки збільшення розміру обсягу та розміру відшкодування шкоди, завданої потерпілому каліцтвом, іншим ушкодженням:

- 1) якщо працездатність потерпілого знизилась порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди,
- 2) у разі підвищення вартості життя,
- 3) у разі збільшення розміру мінімальної заробітної плати тощо.

Розглянемо питання збільшення розміру відшкодування шкоди у зв'язку з підвищенням вартості життя і збільшенням розміру мінімальної заробітної плати

Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи є грошо-

вими тривалими в часі зобов'язаннями, тому розмір відшкодувань може змінюватися у зв'язку з процесами інфляції в економіці.

Оскільки платежі за такими зобов'язаннями призначені на утримання фізичної особи, вони повинні збільшуватися в тій же пропорції, в якій підвищується вартість життя.

Сьогодні в цих цілях використовується критерій заробітної плати, а індексом є розмір мінімальної заробітної плати, який щороку встановлюється Верховною Радою України. Такий показник використовується в різних цілях, зокрема, для оцінки рівня життя населення з метою виконання державою своєї соціальної функції. Окрім цього, рівень життя визначається також встановленим в державі мінімальним споживчим рівнем. І тому законодавство надає можливість вимагати підвищення розміру відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю у випадках:

1. підвищення вартості життя,
2. збільшення розміру мінімальної заробітної плати.

При цьому в першому випадку матиме місце індексація, а в другому – відповідне збільшення вказаної суми. Однак і в першому, і в другому випадках це питання вирішуватиметься судом на підставі заяви потерпілого.

Необхідно також ознайомитись із випадками зменшення розміру відшкодування шкоди, зокрема на вимогу особи, яка завдала шкоди

Так, особа, на яку покладено обов'язок відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я потерпілого, має право вимагати зменшення розміру відшкодування шкоди, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була в нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди.

Зменшення розміру відшкодування шкоди може мати місце тільки за вимогою зацікавленої особи, на яку покладено обов'язок її відшкодувати. Підставою такого звернення боржника може бути підвищення працездатності потерпілого порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди.

Крім того, підставою для зменшення розміру відшкодування за даних умов може бути:

1. визнання боржника інвалідом;
2. досягнення ним пенсійного віку;
3. завдання шкоди неумисними діями.

У тому разі, якщо при настанні інвалідності або досягнення пенсійного віку матеріальне становище особи, що повинна здійснювати відшкодування заподіяної шкоди, не погіршилося (він продовжує працювати і одержувати заробітку платню, достатню для відшкодування шкоди в попередньо визначеному розмірі), то підстав для зменшення розміру відшкодування немає.

8. Який існує порядок відшкодування шкоди?

Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами. Цей принцип виходить з того, що особа, яка повинна відшкодувати дану шкоду, отримує свій заробіток (доходи) переважно в помісячному режимі. Проте, за наявності обставин, які мають істотне значення, та з урахуванням матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоди, сума відшкодування може бути одноразова, але не більше як за три роки наперед.

Для здійснення відшкодування одноразово необхідна наявність необхідних умов:

1. таке рішення може прийняти тільки суд,
2. суд має право задовольнити таку вимогу тільки за наявності обставин, які мають істотне значення (наприклад, поїздка боржника за кордон на постійне місце проживання або на тривалий строк, скрутне матеріальне положення потерпілого, який має на утриманні дітей та потребує одержання одноразової суми для покриття необхідних витрат тощо),
3. матеріальне становище фізичної особи, яка завдала шкоди, робить можливою виплату такого відшкодування.

Щодо останньої умови здійснення відшкодування, то враховується матеріальне становище як фізичної, так і юридичної особи (вона зобов'язана суду надати докази свого матеріального становища). Суд може врахувати також зацікавленість відповідача у виплаті грошової суми одноразово та з'ясувати намір відповідача відносно перспективи одержання разового відшкодування.

У цьому випадку мова йде про одноразове відшкодування завданої шкоди за рахунок майбутніх платежів. Однак, це не свідчить про те, що потерпілий втрачає право на відшкодування в майбутньому щомісячних платежів, якщо за висновком МСЕК він буде мати на них право. Тому в своєму рішенні суд визначає суму відшкодування одноразово, але не більше як за три роки наперед. Якщо ж за висновком МСЕК втрата працездатності визначена на один рік, то при стягненні одноразової суми за рік право на щомісячні платежі припиняється. Воно може бути встановлено судом тільки за новим висновком МСЕК на майбутній період.

Крім того, законодавством передбачено стягнення додаткових витрат наперед у межах строків, встановлених на основі висновку відповідної лікарської експертизи, а також у разі необхідності попередньої оплати послуг і майна (придбання путівки, оплата проїзду, оплата спеціальних транспортних засобів тощо).

9. Порядок звернення до суду з вимогою відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю

Цивільним процесуальним законодавством України встановлена можливість пред'явлення позову про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи за місцем проживання позивача чи за місцем завдання шкоди.

При цьому також слід зважати на те, що позивачі за позовами про відшкодування збитків, заподіяних каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також смертю годувальника звільняються від сплати державного мита.

Крім того, варто мати на увазі, що із заявою про розгляд такого спору потерпілий або інша заінтересована особа можуть звернутися на свій розсуд до суду як безпосередньо, так і після попереднього розгляду спору комісією по трудових спорах (КТС).

При цьому суд не вправі відмовити особі в прийнятті позовної заяви чи скарги лише з тієї підстави, що її вимоги можуть бути розглянуті в передбаченому законом досудовому порядку.

Необхідно також наголосити на тому, що зміни в регулюванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням його здоров'я при виконанні трудових обов'язків, не можуть бути підставою для відмови у прийнятті заяви або закриття провадження.

Виходячи з вимог цивільного процесуального законодавства, суддя після прийняття позовної заяви зобов'язаний провести всі дії, необхідні для забезпечення своєчасного та правильного вирішення справи.

Залежно від характеру справи позивач для забезпечення найбільш об'єктивного її розгляду та прийняття вірного рішення повинен по можливості надати необхідні докази.

До них можна віднести:

- акти чи інші докази, що підтверджують заподіяння шкоди майну, реальний розмір останньої та неодержаних у зв'язку з її заподіянням доходів;

- оспорювану постанову Фонду;

- акт про нещасний випадок на виробництві або спеціальне розслідування професійного захворювання (отруєння) чи нещасного випадку не виробничого характеру;

- копії протоколу та постанови про адміністративне правопорушення або вироку суду, що стосуються нещасного випадку;

- висновок МСЕК (у відповідних випадках - судово-медичної експертизи) про втрату працездатності, її ступінь і строк, про необхідність у сторонньому догляді, інших видах допомоги, що зумовлюють додаткові витрати, про причинний зв'язок смерті потерпілого з каліцтвом (професійним захворюванням), за яке провадилося відшкодування;

- висновок обласного (Автономної Республіки Крим, міст Києва, Севастополя) спеціаліста з профпатології й відповідного лікувально-профілактичного закладу (перелік яких визначено Міністерством охорони здоров'я) щодо діагнозу захворювання потерпілого та зв'язку цього захворювання з умовами праці; довідку про середню заробітну плату (дохід) потерпілого перед ушкодженням здоров'я, а у визначених законодавством випадках - про його тарифну ставку (посадовий оклад), середній зарібок або тарифну ставку (посадовий оклад) відповідного працівника на підприємстві (у цеху, на дільниці), де працював потерпілий;

- про підвищення розміру мінімальної заробітної плати, зростання в попередньому календарному році середньої заробітної плати в галузі національної економіки; про розмір призначеної їй фактично одержуваної пенсії або тієї, що могла бути призначена по інвалідності у зв'язку з цим нещасним випадком (невиробничого характеру) і про рівень зростання цін на споживчі товари й послуги за час затримки виплати відшкодування;

- про склад сім'ї та утриманців потерпілого;

- інші необхідні докази.

Пам'ятайте! В рішенні суд повинен навести точний розрахунок присуджених сум для відшкодування шкоди, зазначити строки їх виплати.

Використана література

1. Конституція України.
2. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003 року №435.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03. 2004 року № 1618.
4. Бюджетний кодекс України від 21.06. 2001 року № 2542.
5. Закон України „Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду” від 01.12. 1994 року № 266/94.
6. Закон України „Про Державний бюджет України на 2006 рік” від 20.12. 2005 року № 3235.
7. „Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування” від 14.01. 1998 року № 16/98.
8. Закон України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 23.09. 1999 року № 1105.
9. Закон України „Про охорону праці” 14.10. 1992 року N 2694.
10. Декрет Кабінету Міністрів України „Про державне мито” від 21.01. 1993 року № 7-93.
11. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження переліку професійних захворювань” від 8.11. 2000 року № 1662.
12. Положення про застосування Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду”, затверджене наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 року N 6/5/3/41.
13. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди” від 31 березня 1995 року № 4.
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” від 01. 11. 1996 року, № 9.

15. Постанова Пленуму Верховного Суду України „Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди” від 27.03. 1992 року, № 6.
16. „Цивільний кодекс України. Коментар.”. Харків, 2004.
17. „Цивільне право України” / за ред. О.В. Дзери. Київ, 2004.

Зміст

Частина I. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.....	4
1. Особливості зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди органами дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду.	4
2. Які органи законодавством віднесені до заподіювачів шкоди?	5
3. За вчинення яких протиправних діянь правоохоронних і судових органів передбачається відшкодування шкоди?	6
4. В яких випадках діяльність правоохоронних та судових органів є незаконною і відповідно буде підставою для відшкодування заподіяної шкоди?	9
5. За яких обставин потерпілому може бути відмовлено у відшкодуванні завданої шкоди?	10
6. Що саме підлягає відшкодуванню?.....	11
7. Порядок повідомлення громадянину про право на відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями органів дізнання, слідчим, прокурором або судом.	19
8. Яких заходів Ви повинні вжити для того, щоб отримати належне Вам відшкодування?	20
9. Порядок судового вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду.	22
Частина II. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.	30
1. Що являє собою відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням життя?	30
2. Як визначити заробіток (дохід), втрачений внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи, яка працювала за трудовим договором?	34
3. Як відшкодовується шкода, завдана смертю потерпілого?	40
4. Відшкодування витрат на поховання.	44

5. Визначення доходу, втраченого внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи – підприємця.....45
6. Як регламентуються питання відшкодування шкоди при ушкодженні здоров'я малолітнього або неповнолітнього?.....46
7. Випадки збільшення розміру відшкодування шкоди на вимогу потерпілого у разі зміни стану працездатності.....49
8. Який існує порядок відшкодування шкоди?.....51
9. Порядок звернення до суду з вимогою відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.52
Використана література55

*Видання здійснено в рамках українсько-нідерландського проекту МАТРА
“Впровадження нового Цивільного кодексу в Україні”
The publication is made within the frameworks of the Ukrainian – Netherlands
project MATRA “Implementation of the Ukrainian Civil Code”*

Програма трансформації
суспільства Центральної та
Всхідної Європи (МАТРА)
Міністерства закордонних
справ Королівства
Нідерландів

Social Transformation
Programme Central and
Eastern Europe (MATRA) of
the Netherlands Ministry of
Foreign Affairs

Центр міжнародного
правового
співробітництва
(Нідерланди)

Center for International
Legal Cooperation
(Netherlands)

Центр
суддівських студій
(Україна)

Centre
for Judicial Studies
(Ukraine)

Розповсюджується БЕЗКОШТОВНО

Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю

Комп'ютерна верстка: *А.Казаков, В.Станіславський*
Підписано до друку 21 IX 2006 р. Формат А5/64. Папір офсетний.
Гарнітура Петербург. Друк офсетний. Наклад 4 000 пр. Зам. № П-1018 від 30.08.06.

Надруковано ТОВ “Поліграф-Експрес”,
04071, м. Київ, вул. Верхній Вал, 2А. Тел.: (044) 417-61-60.
Свідоцтво про видавничу діяльність: Серія КІ № 88 від 16 II 2006 р. видане
Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.